

Život a prostředí / Svět, život a svoboda / Svoboda a prostředí / Prostředí a svoboda / Svět a celky

Svět, do něhož jsme se narodili a v němž žijeme, je světem ustavičného dění a vzájemně provázaných (na sebe navazujících) událostí. Proto je jen logické, ne-li dokonce samozřejmé, že i ten svět sám považujeme nebo můžeme považovat za veliké dění, možná za veliké události; jedna z velmi významných událostí je sám počátek, vznik tohoto dění. Bylo by jistě předčasné, chtít okamžitě rozhodnout, je-li svět jakýmsi celkem, tj. jednou obrovskou událostí, anebo je-li jen jakousi nepřehlednou množinou nesčetných událostí. Ale musíme být schopni a ochotni rozpoznávat ve světě kolem sebe nejen ustavičné proměny, ale také to, že nejde jen o jakési neuchopitelné hemžení všech těch proměn, nýbrž někdy také o proměny, z nichž některé mají charakter událostí, tj. jakýchsi událostných „celků“, u nichž má smysl hovořit o jejich počátku, průběhu a konci. Konkrétně to znamená, že musíme s pozorností sledovat, kdy nějaké změny uvnitř takové události mají trochu odlišný charakter oproti eventuálně podobným změnám, jež nejsou podobně integrovanou součástí nějaké větší události. Není to jednoduché a my se můžeme často mýlit, když se pokoušíme pochopit některé změny tak, jako by k sobě událostně náležely, zatímco jejich skutečné souvislosti jsou spíše náhodné. Náleží totiž k povaze toho, jak se pokoušíme rozumět světu kolem sebe, že některé „věci“ či spíše „děje“ chápeme jako náležící k sobě, zatímco u jiných žádnou takovou spjatost či pospolitost, souvztažnost nepozorujeme. Základy tohoto rozlišování jsou uloženy hlouběji než v našem vědomí, a můžeme je proto považovat za předvědomé. To ovšem vůbec neznámá, že se o ně můžeme opírat jako o něco pevného a jistého; právě naopak. Všechny dosavadní zkušenosti lidstva ukazují, že toto ‚předvědomé‘ je sice důležité a i někdy zdánlivě směrodatné, ale že skutečných pokroků v myšlení a poznávání skutečností lze často dosáhnout jen díky kritickému prověřování a přezkoumávání toho, co se nám zprvu jeví jako nepochybné a pravé. Nejlépe to ovšem vynikne tam, kde můžeme lidské zkušenosti srovnávat se zkušenostmi jiných živých tvorů, kteří se nám zčásti podobají. Také to už ukazuje na důležitost toho, jak je ten či onen druh živočichů dlouhodobě (vývojově) vázán jak prostředí, v němž žije. Tomu se právě člověk vždycky chce nějak vyhnout: nechce být ve svém přístupu ke skutečnosti omezen ani individuálně, ani vývojově, ba dokonce ani historicky (tam to bývá nejobtížnější), ale chce se stále znovu otvírat nových pohledům na skutečnosti, ba také na skutečnosti, o nich dosud nevěděl nebo o které zatím neměl zájem. Lidský rod tak představuje jakousi výjimku, snad anomálii, vymykající se rozhodujícím normativům organického vývoje; pro všechny organismy platí, že se musí nějak přizpůsobovat podmínkám, jimž jsou ve své prostředí vystaveny, eventuálně že se musí pokoušet ty podmínky aspoň pro sebe nějak adaptovat, když už by to přesahovalo jejich možnosti vlastního přizpůsobení.

A tak vidíme, že lidský rod se v dosavadním vývoji už poměrně dávno začal lišit od jiných živých bytostí právě tím, že daleko víc úsilí vynakládá a vynakládá na to, aby svět (nebo alespoň ty pro sebe bližší části světa (své okolí a prostředí) přizpůsoboval sobě, než aby se sám stále víc přizpůsoboval světu. Ono to samozřejmě nejde jedno bez druhého, ale právě ten poměr mezi obojím má nesmírný význam. Přehlédnout tuto okolnost znamená ztratit ze zřetele to, co je pro člověka a vůbec pro lidstvo nejdůležitější, totiž stále větší orientace na mezery či volná místa ve světovém dějství, na kontingence či „náhody“, možné odchylky od pravděpodobnosti, zkrátka a dobře na svobodu.

Nejen lidé obecně, ale ani lidé učení, dokonce mnozí filosofové právě tento moment nechápou nebo chápou špatně; chovat se svobodně vůbec neznámá

nahodilost ani svévoli, ať již z části omezenou nebo okolnostmi dodatečně korigovanou.

(Písek, 141026-2.)